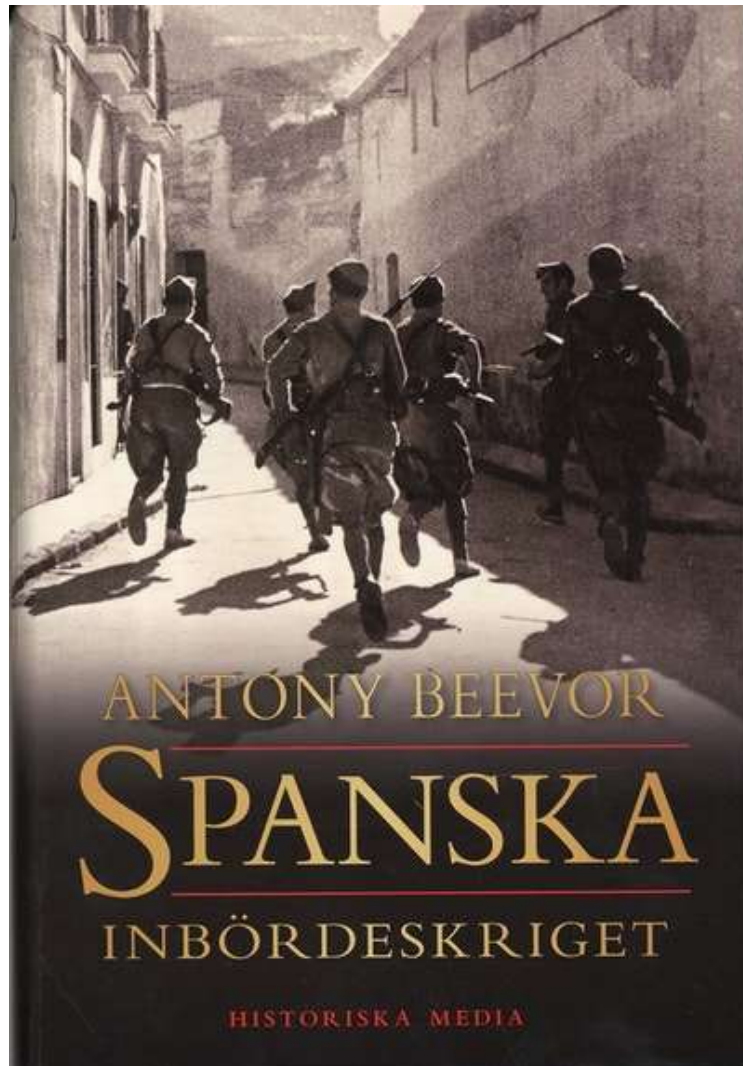

Antony Beevor

Spanska inbördeskriget – utdrag

Innehåll

Introduktion.....	1
22. Maktkampen.....	2
23. Ett inbördeskrig inom inbördeskriget.....	10

Introduktion

I Sverige har det publicerats två större historiska arbeten om spanska inbördeskriget. Det första var *Spanska inbördeskriget* av Hugh Thomas, som kom ut i svensk översättning 1978, det andra med samma titel av militärhistorikern Antony Beevor, som kom ut 2006, dvs nära 30 år senare. Båda böckerna är slutsålda i den vanliga bokhandeln, men man kan fortfarande få tag i exemplar via antikvariat.

På marxistarkivet har vi dessutom översatt och publicerat två andra böcker, den ena av Pierre Broué, den andra (fast enbart i utdrag) av Burnett Bolloten – se lästipsen allra sist nedan.

Vi återger här två kapitel ur Beevors bok. De handlar främst om våren 1937, som skulle visa sig vara ett avgörande skede i inbördeskriget. Det som skedde var att de hårda motsättningarna på den republikanska sidan resulterade i väpnade strider, där kommunisterna stärkte sin ställning, vilket fick mycket stora negativa konsekvenser för utgången av inbördeskriget.

OBS: Samtidigt med detta utdrag publiceras en intervju med bokens författare, där han själv redogör för sin syn på inbördeskriget: [Anthony Beevor vill avliva myterna om inbördeskriget](#)

Det *första kapitlet*, ”Maktkampen”, visar att det fanns viktiga motsättningar inom båda de stridande blocken, både på den nationalistiska, reaktionära sidan, och på den republikanska.

Men de för inbördeskrigets förlopp avgörande motsättningarna var de på den republikanska sidan. Där fanns förvisso borgerliga partier, men de var ganska svaga (”generaler utan trupper”), eftersom de rika och traditionella maktbärande skikten (borgare, godsägare, katolska kyrkan, officerskåren och polisen) hade slutit upp i stort sett mangrant på Francos sida. Därför var det motsättningarna inom arbetarrörelsen som kom i förgrunden:

- På ena sidan stod de stalinistiska kommunisterna och moderata socialisterna, med de förstnämnda som pådrivande. De ville att kampen skulle begränsas till en kamp mot fascismen och strävade efter enhet med borgerligt-demokratiska krafter både nationellt och internationellt (därför gick de emot allt som kunde uppfattas som anti-kapitalism).
- På den andra sidan stod den av tradition mycket radikala spanska arbetarrörelsen (anarkosydikalister, vänstersocialister och POUM) – de ville inte begränsa sig till kamp mot fascismen, utan också genomdriva grundläggande sociala och politiska förändringar. De menade t o m att en segerrik anti-fascistisk kamp krävde sådana förändringar.

Det *andra kapitlet*, ”Ett inbördeskrig inom inbördeskriget”, handlar om hur motsättningarna på den republikanska sidan kulminerade med väpnade strider i Barcelona i början av maj 1937.

Det finns mycket skrivet om ”majhändelserna” och deras för- och efterspel. Beevor ger en ganska rättvisande bild av förloppet, även om det finns aspekter som han missat eller feltolkat (han är heller inte marxist). Vi har därför kompletterat Beevors framställning med noter, samt en bilaga (författad av undertecknad), som kritiskt kommenterar Beevors redogörelse för vad som hände vid krigsfronten i Aragonien under majhändelserna. Och allra sist ges utförliga lästips – där finns både dokument och grundligare studier av olika aspekter av inbördeskriget och de inblandade parterna.*

Martin F 13/3 2021

* För den som vill ta del av en ganska kortfattad men politiskt bra framställning av inbördeskriget, rekommenderas Pierre Broués [Den spanska revolutionen \(1931-1939\)](#) som också diskuterar olika historiska problem och stridsfrågor som rör den Spanska revolutionen.

22. Maktkampen

Franco hade under fem månader gjort fyra misslyckade försök att inta Madrid. Detta ledde inte bara till slitningar mellan generalissimon och hans tyska respektive italienska bundsförvanter, utan framkallade också missnöjesyttringar inom den nationalistiska koalitionen. Carlisterna hade inte glömt bort Francos häftiga reaktion på deras försök att bevara requetéförbandens självständighet, och trots att falangisterna på bara ett år hade ökat från 30 000 medlemmar till hundratusentals var de ”gamla skjortorna”, *las camisas viejas*, lika oroliga för att deras milis kunde komma att införlivas i armén som deras döde ledare hade varit.

Franco höll sig väl underrättad om utvecklingen inom de båda partierna. Han var dock inte överdrivet bekymrad: den nationalistiska alliansen krävde nämligen en ensam ledare, och Franco hade ingen allvarlig rival, varken bland militärerna eller bland de civila. Carlisternas främste ledare, Fal Conde, befann sig i landsflykt i Portugal, och greve Rodezno, som hade stannat kvar, var betydligt fogligare. Underrättelsen om att José Antonio Primo de Rivera hade avrättats i Alicante undertrycktes fortfarande, vilket uppmuntrade falangisternas tro på att denne var i livet. Detta hindrade dock inte Falangen från att utse en permanent efterträdare. I en rapport till Wilhelmstrasse upprepade den tyske ambassadören von Faupel en iakttagelse som en italiensk attaché hade gjort: ”Franco är en ledare utan parti, Falangen är ett parti utan ledare.”¹

En bestående svaghet hos Falangen var dessutom den risk för splittring som ständigt förelåg till följd av den inneboende motsägelsen i José Antonios ideologiska åskådning: partiets socialistiska strävanden hade hamnat i skuggan av den reaktionära nationalismen. De proletära ”gamla skjortorna”, som leddes av Manuel Hedilla, chefen för ett av lokaldistrikten, kunde citera José Antonio för att visa att rörelsens ”socialistiska” sida var grundläggande. Samtidigt kunde den reaktionära flygeln, som höll på att växa sig starkare än de ”gamla skjortorna”, peka på andra uttalanden, vilka visade att det som främst upptog José Antonios tankar var att återupprätta det ”traditionella Spanien”.

Det var den senare gruppen, de moderna reaktionärerna, som under vintern 1936-37 kontaktade carlisterna för att i hemlighet diskutera en allians, något som Hedilla och de proletära elementen motsatte sig. Sancho Dávila, som var släkt med José Antonio och ända sedan tiden före revolten hade haft kontakt med Fal Conde, föreslog att de båda partierna skulle gå samman. Franco fick privat höra talas om dessa samtal, som hade förts i Lissabon den 16 februari, och även om de inte ledde någon vart insåg han att falangisterna förmodligen utgjorde ett större problem än carlisterna, som var disciplinerade soldater och saknade intresse för politiska intriger.

Hedilla hade varit falangisternas chef i Santander, men haft turen att befinna sig i La Coruña när resningen mot militärrevolten inleddes i norr och hans hemstad hamnade i republikens händer. I La Coruña spelade han en viktig roll, dels genom att låta de välbeväpnade falangisterna hjälpa rebellerna att säkra staden och dels genom att leda de påföljande repressalierna, som hörde till de värsta i hela Spanien. Det skulle dock snart komma att bli den före detta mekanikern Hedilla som mest frispråkigt kritiserade nationalisterna för deras godtyckliga mord, som han menade bidrog till att fjärma proletariatet från den nationalistiska rörelsen. På julaftonen 1936 uppmanade han falangisterna att inte förfölja de fattiga bara därför att dessa ”av hunger eller förtvivlan” hade drivits till att rösta på vänstern, och fortsatte: ”Vi vet alla att högersympatisörerna i många städer var — och är — värre än rödingarna.”

Sådana uttalanden gjorde Hedilla och falangisterna på vänsterflygeln högst suspekta i den spanska högerns ögon. Många av de högre arméofficerarna — endast Yagüe var en övertygad vänsterfalangist — såg dem som föga bättre än ”rödingarna”. En greve i Salamanca förkla-

¹ Faupel till Wilhelmstrasse den 14 april 1937, DGFP, s. 269.

rade rent av indignerat för Virginia Cowles att ”hälften av fascisterna är inget annat än rödingar” och att många av dem i norr gjorde ”folkfrontshälsningen och pratade om sina bröder i Barcelona”² Å andra sidan såg man med betydligt blidare ögon på den fraktion av Falangen som utgjordes av rikemanssönerna ur överklassen, *los señoritos*, vilka var starkast i Andalusien och även lockade till sig många ur den högutbildade medelklassen.

Under vintern 1936 hade den tyske ambassadören von Faupel börjat uppmuntra den beundran som de ”gamla skjortorna” hyste för nazismen. Han verkar dock inte ha handlat på order utan snarare för att skaffa sig gott rykte hemma i Tyskland. Han uppmuntrade Hedilla att motsätta sig medelklassens försök att ta över Falangen och sade till Franco att nationalisternas enda möjlighet att vinna kriget låg i att genomföra samhällsreformer. Inte desto mindre ”är vi eniga med italienarna”, skrev han till Wilhelmstrasse med anledning av risken för en konflikt mellan Franco och Falangen, ”om att vi, trots vår sympati för Falangen och dess sunda utveckling, till varje pris måste stödja Franco”. Eftersom Franco inte hade något annat val tolererade han att hans bundsförvanter blandade sig i de militära angelägenheterna, men han vägrade finna sig i deras försök att blanda sig i Spaniens politiska framtid. Han krävde att von Faupel skulle bytas ut, trots att denne inte hade medverkat till att försöka ändra nationalisternas ledning.

På natten den 16 april 1937 försökte Hedillas anhängare ockupera Falangens partihögkvarter i Salamanca för att få bort högerfraktionen, som leddes av Sancho Dávila, Agustín Aznar och Rafael Garcerán. Under skottväxlingen som utbröt runt Plaza Mayor dödades två falangister. För att återställa ordningen blev myndigheterna tvungna att kalla in Civilgardet, och flera falangister greps. Den 18 april samlade Hedilla, som klokt nog hade hållit sig undan oroligheterna, Falangens nationalråd (*Consejo Nacional de la Falange Española de las JONS*) och valdes då till partiledare. I tron på att hans triumf var fullkomlig begav han sig till biskopspalatset, där Franco hade inrättat sig, för att underrätta denne om att han hade blivit vald till partiledare och säga att han stod till dennes förfogande. Franco gratulerade honom, men följande kväll gjorde den sluge caudillon, som inte hade blandat sig i Falangens inre tvistigheter, sitt väl förberedda schackdrag.³

Falangen, carlisterna och de Alfonstrognas monarkisterna i *Renovación Española* (Spansk pånyttfödelse) samt resterna av andra högergrupper, till exempel *Acción Popular* (Folkaktionen) som ingick i CEDA, slogs genom ett påbud samman till ett enda parti som stod under Francos omedelbara inflytande.⁴ Partiet skulle kallas *Falange Española Tradicionalista y de las JONS* (FET — Traditionalisternas och de offensiva nationalsyndikalistiska juntornas spanska falang). Denna påtvingade partiunion hade ett politiskt program som var grundat på 26 av José Antonios 27 punkter.⁵ Carlisterna var, vilket Franco hade räknat med, lydigare och mindre politiskt inriktade. Den nya uniformen utgjordes av falangisternas blå skjorta och carlisternas röda basker. Fascisthälsningen antogs formellt, och rörelsens slagord skulle vara *Por el Imperio hacia Dios* — ”Genom imperiet i riktning mot Gud”. Caudillon utropades till ledare för det nya partiet, och hans svåger Ramón Serrano Súñer utsågs till generalsekreterare. (Spanskan begåvades därigenom med det nya ordet *cuñadismo*, 'svågerpolitik'.) Serrano Súñer, en intelligent och äregirig jurist som hade varit vän med José Antonio, hade blivit vice

² Cowles, *Looking for trouble*, s. 80.

³ Roberto Cantalupo, Italiens ambassadör hos Franco, redogjorde i sin sista rapport av den 9 april 1937 mycket tydligt för generalissimons planer på att slå samman de politiska högerpartierna och trygga sin ”egen ställning som blivande statschef, regeringschef och chef för alla politiska och fackliga organisationer i ett framtida totalitärt Spanien”. Citerad av Ranzato, *l'Eclissi della democrazia*, s. 527.

⁴ Decreto no 255, offentliggjort i *Boletín Oficial del Estado* den 20 april 1937. Dokumentet utformades av Serrano Súñer och Ernesto Jiménez Caballero, vilka naturligtvis inte konsulterade vare sig Hedilla eller Rodezno.

⁵ Ellwood, *Prietas las filas*, s. 111. Carlisterna hade ansvaret för bara nio provinsorganisationer, medan falangisterna övertog tjugotvå. Se J. Tusell, *Franco en la guerra civil*, Tusquets, Barcelona, 1992.

ordförande i CEDA, innan han på våren 1936 sökte sig till Falangen. Han hade efter militärrevolten gripits i Madrid och spärrats in i Modelo-fängelset, där han hade blivit vittne till de avrättningar som verkställdes som hämnd för händelserna i Badajoz. Efter att ha flytt från ett sjukhus (under omständigheter som aldrig har fått en tillfredsställande förklaring) nådde Serrano Súñer i februari 1937 nationalistiskt territorium, där upplevelsen av avrättningarna och arkebuseringen av hans båda bröder skulle komma att göra honom till en av de mest oförsonliga förespråkarna för en utrensning, *una limpieza*.⁶

Att Francos kupp hade kommit så plötsligt gjorde den desto mer effektiv. När tillkännagivandet väl hade sjunkit in var det för sent att protestera, eftersom den som gjorde det bara blottade sig för anklagelser om förräderi mot nationaliströrelsen. Hedilla trodde, lite väl fantasilöst, att han skulle kunna behålla sin maktposition som ledare för Falangen och garantera dess självständighet. Han vägrade att ingå i det nya partiets råd och försökte mobilisera sina anhängare. Han greps den 25 april och dömdes en månad senare till döden för ”uppenbar ohörsamhet och omstörtande verksamhet mot det nationalistiska Spaniens ende ledare”.⁷ På Serrano Súñers inrådan sattes emellertid straffet ned till livstids fängelse. Han skulle i själva verket bara komma att avtjäna fyra år, men det var tillräckligt för att under en kritisk period avlägsna honom från hans inflytelserika ställning. Efter det att man hade skapat rättning i Falangens led genom entlediganden och omkring 80 gripanden ifrågasattes inte längre det nya marionettråd som Franco hade utsett.

Franco hade som chef för nationalistarméns viktigaste förband, Afrikaarmén, börjat sin klättring till att bli nationens ledare från en framskjuten ställning. Han hade i praktiken inga rivaler, och nationaliströrelsen krävde till sin själva natur en enda, disciplinfast ledare. Han hade uppnått den högsta makten i två tidsmässigt väl planerade etapper: i september 1936 och i april 1937. Den första ledde till att han de jure blev ledare; den andra till att han, efter att ha undanröjt allt potentiellt motstånd, de facto blev diktator. Han befann sig nu i ett läge där han kunde ta itu med ett långdraget krig och bilda sig en egen uppfattning om hur Spanien borde se ut.

Under vintern 1936 och våren 1937 inleddes en maktkamp även på republikanskt territorium, men segrarna i den — de stalinistiska kommunisterna — skulle aldrig komma att uppnå samma maktställning som Franco. De utgick från en mycket begränsad bas och deras politiska linje, som förespråkade en centralisering av makten, stötte i den republikanska alliansen bara på motstånd från ett enda håll: de frihetliga. Samtidigt var Valencia-regeringen ursinnig över sin brist på kontroll över de självständiga regionerna, i synnerhet Katalonien och Aragonien.

I december 1936 hade Kominterns centralkommitté vid flera tillfällen sammanträtt för att analysera händelseutvecklingen i Spanien och PCE:s ställning. Den 21 december skickade Stalin ett brev till Largo Caballero. I brevet, som var kontrasignerat av Molotov och Vorosjilov, underströk Stalin framför allt det faktum att den republikanska regeringen hade begärt sovjetiska rådgivare, och att de officerare som hade sänts till Spanien hade blivit tillsagda ”att de alltid, trots den stora solidaritet som nu råder mellan Spaniens och Sovjetunionens folk, bör hålla i minnet att en sovjetisk specialist, såsom utlänning i Spanien, endast kan vara till verklig nytta om han strikt håller sig till de uppgifter som åligger en rådgivare och endast en rådgivare”.⁸

Han fortsatte sedan med att betona Kominterns linje att avsikten med det sovjetiska biståndet till det republikanska Spanien var att trygga demokratin, och han insisterade på att regeringen

⁶ Heleno Saña, *El franquismo sin mitos. conversaciones con Serrano Súñer*, Barcelona, 1982, s. 69. Leonardo Painador, åklagaren i den folktribunal som dömde Serrano Súñers båda bröder till döden, arkebuserades i början av 1940. Bullón & De Diego, *Historias orales de la guerra civil*, s. 191.

⁷ Manuel Hedilla, *Testimonio*, s. 529-533.

⁸ TsAMO 132/2642/77 s. 45-46. [Brevet ingår i sin helhet i samlingen [Stalin, Komintern och den spanska revolutionen](#) – MF]

skulle följa folkfrontens strategi som gynnade de jordägande bönderna och lockade till sig medelklassen. Stalin var i själva verket endast intresserad av att undvika eventuella hinder för sin egen utrikespolitik, där han å ena sidan ville undvika att provocera Nazityskland och å den andra försöka upprätta vänskapliga förbindelser med Storbritannien och Frankrike. Man skulle värna den parlamentariska spanska republiken ”för att förhindra att Spaniens fiender såg landet som en ’kommunistrepublik’”.

Under tiden fick Kominterns ombud instruktioner om att sätta upp en väldisciplinerad armé under ett enda kommando, bygga ut krigsindustrin och få alla politiska grupperingar att enas om en handlingsplan. Codovilla skulle övertyga Largo Caballero om att lägga fram detta program, vilket ingalunda var någon lätt uppgift med tanke på hur dåligt hans förhållande till kommunisterna var efter det att de hade tagit över det socialistiska ungdomsförbundet Juventudes Socialistas. Málagas fall och det bulgariska Kominternombudet Stojan Minevs (”Stepánov”) ankomst till Spanien skulle göra slut på denna optimism. Den 17 mars under rättade Stepánov Moskva om att det var Largo Caballero som på grund av sin tysta eftergivenhet mot förrädare i generalstaben i sista hand bar ansvaret för Málagas fall. Komintern övertygade Stalin om att det var nödvändigt att få bort Largo Caballero från krigsdepartementet och sade till PCE att göra allt som krävdes för att försäkra sig om att ”Spaak [Largo Caballero] endast stannade kvar som regeringschef”.⁹

PCE:s taktik gick ut på att hindra ministrarna från att få kontroll över folkarmén. Detta betraktade man som nödvändigt, både för att vinna kriget och för att stärka sin egen makt. Men anarkisterna hade redan från början varnat för att de med våld skulle bemöta minsta försök att påtvinga deras trupper icke-anarkistiska officerare. När kommunisterna mötte detta motstånd försökte de vinna de reguljära officerarnas stöd. De kontaktade de mest äregiriga av dem och utgav sig för att hysa en uppriktig tro på järnhård disciplin och god organisation. Eftersom de var experter på att manipulera byråkratin lyckades de nästla in sina egna medlemmar på nyckelpositioner. De lyckades placera överstelöjtnant Antonio Cordón som chef för krigsdepartementets tekniska sekretariat, där han kontrollerade löneutbetalningar, befordringar, disciplinfrågor, materiel och utrustning samt personal. De entledigade också överstelöjtnant Segismundo Casado från tjänsten som chef för den operativa ledningen vid generalstaben, eftersom han hade fördömt deras intriger, och ersatte honom med en partimedlem. En rapport som i mars 1937 skickades till Moskva avslöjar att 27 av de 38 viktigaste förbandscheferna vid den centrala fronten var kommunister och att ytterligare tre var kommunist sympatisörer.¹⁰ I en senare rapport påstod man: ”Partiet har därför nu fått hegemoni i armén, och denna hegemoni håller för varje dag på att utsträckas och bli alltmer befäst, både vid fronten och i förbanden bakom linjerna.”¹¹

De stalinistiska kommunisterna i PCE föresatte sig att avlägsna general Asensio Torrado, som de kallade ”nederlagens general” och anklagade för inkompetens och förräderi. Det mest iögonfallande angreppet kom från den sovjetiske ambassadören Marcel Rosenberg. Denne hade sedan i januari 1937 uppträtt som en ”ryske vicekung i Spanien” och ständigt ansatt Largo Caballero och sagt till honom vad han borde och inte borde göra. Vid ett tillfälle hade den gamle fackföreningskämpan kastat ut Rosenberg från sitt ämbetsrum. Det ironiska i alltsammans var att Rosenberg den 21 februari, då kommunisterna fortfarande krävde att Asensio Torrado skulle arkebuseras, kallades tillbaka till Moskva, där han inte långt efteråt avrättades under de stora utrensningarna. Rosenbergs efterträdare, Gaikins, var visserligen mindre dominerande än sin företrädare, men han fortsatte likväl att uppmana till en sammanslagning av

⁹ Elorza & Bizcarrondo, *Queridos camaradas*, s. 341, och Georgi Dimitrov [Gheorghiu Dimitrov] *Diarios*, 20 March 1937, s. 58. [Här avses en rapport som Dimitrov vidarebefordrade till Vorosjilov och Stalin den 23 mars – det kommer senare att publiceras på svenska i sin helhet – MF]

¹⁰ RGVA 33987/3/960 s. 14-15

¹¹ RGVA 33987/3/961 s. 34-56, citerad i Radosh & Habeck, s. 403-404.

socialistpartiet PSOE och kommunistpartiet PCE, ett steg som Largo Caballero nu helt motsatte sig.

Eftersom PCE kontrollerade större delen av byråkratin blev hårda metoder mindre nödvändiga på högre nivå. De sovjetiska militärrådgivarna fortsatte inte desto mindre att utöva påtryckningar genom att så snart en spansk officer invände mot deras planer be denne fråga sin regering om Spanien fortfarande var i behov av sovjetiskt bistånd. Sådana aktiviteter ägde rum trots uttalandet i Stalins brev om att en sovjetisk specialist ”endast kan vara till verklig nytta om han strikt håller sig till de uppgifter som åligger en rådgivare och endast en rådgivare”. Efter det att den socialistiska dagstidningen *Adelante* den 30 april 1937 hade tryckt en artikel ”som innehöll provocerande angrepp riktade mot Sovjetunionen och dess ledare”, gav Vorosjilov i ett krypterat telegram den sovjetiske chefsrådgivaren general Stern följande order: ”Avlägg ett personligt besök hos Caballero och uppge som svar på hans begäran om att vi skall skicka våra piloter m m till Spanien, att vi med hänsyn till denna illojala inställning inte bara är förhindrade att skicka fler av våra män utan också måste dra tillbaka dem som för närvarande redan befinner sig i Spanien, såvida man inte tar avstånd från den provocerande artikeln i *Adelante* och bestraffar dem som är skyldiga till tryckandet av denna, och såvida man inte framför en ursäkt till oss.”¹²

Largo Caballeros ställning höll också på att undergrävas inifrån. Han kunde inte längre dölja det faktum att hans nära vän utrikesministern Álvarez del Vayo var en aktiv kommunist sympatisör. Kommunisten Enrique Castro beskrev partiets inställning till utrikesministern när han i en parafra av ett uttalande av Lenin sade att ”han är en dåre, men mer eller mindre användbar”. Largo Caballero försökte begränsa Álvarez del Vayos kontroll över arméns tillsättande av politiska kommissarier. Den 17 april offentliggjorde han en förordning som gjorde den politiska kommissariekåren, *Cuerpo de Comisarios Políticos*, direkt underställd konseljpresidenten.¹³ Kommunistpressen fick ett vredesutbrott: ”Vilka kan känna fiendskap gentemot denna hjältekår?” krävde man att få veta. ”Vilka kan visa sig vara oförenliga med dem som svetsar samman folkarmén? Endast folkets uttalade fiender.”¹⁴ Largo, som en gång hade hyllats som den ”spanske Lenin”, var nu ”folkets uttalade fiende”. ”La Pasionaria” gav ett anmärkningsvärt exempel på det som Orwell i sin roman *1984* skulle komma att kalla nyspråk. En inskränkning av de politiska kommissarierna skulle enligt henne ”innebära att våra soldater på nåd och onåd utlämnas åt officerare som genom att återgå till gamla tiders kavalverdisciplin på ett ögonblick skulle kunna vanställa vår armés egenart”. Ändå var det kommunisterna som var de främsta förespråkarna för drill, hälsning och officerarnas privilegier.

Inte heller Caballeros försök att hindra de stalinistiska kommunisternas värvningskampanjer inom krigsmakten ledde till något. En sovjetisk officer rapporterade till Moskva: ”Eftersom Largo Caballero har förbjudit partiarbete i förbanden har vi lärt våra vänner att utföra sitt partiarbete under täckmantel av kreativa amatöraktiviteter. Vi anordnade till exempel en bankett på högtidskvällen [första maj] till vilken vi inbjöd representanter för såväl den antifascistiska kommittén som för partiutskottet, redaktionen för *Mundo Obrero* och de dugligaste cheferna i andra förband av 'vänner' (Lister och andra).”¹⁵

I Madrid startade PCE dessutom en polis-skola, där man underkände de aspiranter som inte ville gå med i partiet. På senhösten 1936 övertogs hemliga polisen av NKVD-agenter, och den skulle snart komma att bli de stalinistiska kommunisternas mest fruktade vapen. Till och med polischefen Wenceslao Carillo var maktlös mot den. Många av de spanjorer som rekryterades

¹² TsAMO 132/2642/192 s. 42, citerad i Rybalkin [Ribalkin], s. 48.

¹³ Bolloten, *La revolución española* (1989 års upplaga), s. 577. [*The Spanish Civil War* (1991), s. 372-3 / detta avsnitt kommer inom kort även i svensk översättning – MF]

¹⁴ *Frente Rojo*, den 17 april 1937, citerad i Bolloten, *La revolución española*, s. 577. [*The Spanish Civil War*, s. 373 / kommer snart i svensk övers. – MF]

¹⁵ Petrov, bataljonschef, den 17 maj 1937, RGVA 35082/ 1/185 s. 374.

för hemliga polisens arbete kunde knappast kallas ”antifascister”, men de fick inte desto mindre medlemskort i partiet. När den förste sovjetiske ambassadören, Rosenberg, fällde sin kommentar om att avskummet alltid steg upp till ytan i revolutionstider underlät han att tillägga att hemliga polisen sedan skummade av mycket av det. Under tiden hjälpte Margarita Nelken, en av socialisternas deputerade i *Cortes* och ännu en i raden av förtäckta kommunister, till i kampanjen för att vinna över de paramilitära styrkorna, såsom Stormgardet. Det var mot detta som general Asensio Torrado hade protesterat när han första gången ådrog sig PCE:s bittra fiendskap.

Kommunisterna inom polisen hetsades upp av den paranoia som rådde bland övervakarna inom NKVD och lät ofta gripa och förhöra medlemmar av andra partier. Inte långt efter slaget vid Brihuega begav sig Antonio Verardini, Meras stabschef vid 14. divisionen, till Madrid för ett dygns permission. Där greps han på order av kommunisten José Cazorla, som ingick i Madrids försvarsjunta som ansvarig för den allmänna ordningen, och anklagades för spionage och förräderi. Så snart Mera fick reda på detta begav han sig till huvudstaden tillsammans med Sanz, chefen för 70. brigaden, och en lastbil full med tungt beväpnade soldater. När han kom fram sade han till general Miaja att om kommunisterna inte släppte Verardini skulle hans män frita honom med våld. Miaja utverkade omedelbart stabschefens frigivning. När kommunisternas förföljelse av POUM nådde sin höjdpunkt skulle Mera komma att återvända till Madrid i ett liknande ärende. Vid detta senare tillfälle hade han fått höra att Mika Etchebehere, en kvinnlig officer och före detta förbandschef i POUM:s milis, hade gripits för ”avoghet mot republiken”. Det var endast genom att söka upp polischefen som Mera lyckades utverka hennes frigivning, och han tog henne sedan med till sin stabsplats för att förhindra att hon skulle rövas bort på nytt.

Under våren 1937 drabbade den kommunistiska polisen och den anarkistiska milisen samman i Madrid i en allt bittrare kamp. CNT avslöjade den största skandalen genom att offentliggöra de anklagelser som framförts av Melchor Rodríguez, delegaten som var ansvarig för fångelserna i Madrid och i november föregående år hade satt stopp för evakueringen och avrättningarna av nationalistfångarna. Melchor Rodríguez avslöjade att kommunisten José Cazorla, som i Madrids försvarsjunta var ansvarig för den allmänna ordningen, hade inrättat hemliga fångelser där man spärrade in socialister, anarkister och republikaner som i många fall hade friats av folktribunaler och utsatte dem för tortyr eller avrättade dem som spioner eller förrädare. Den 22 april använde sig Largo Caballero av uppgifterna om dessa fångelser för att upplösa den kommunistkontrollerade försvarsjuntan i Madrid och återupprätta Valencia-regeringens myndighet över huvudstaden. Likväl var det inte mycket han kunde göra för att tygla NKVD, som i Sovjetunionen kallades ”revolutionens blottade klinga”.

Konseljpresidenten insåg emellertid att han inte kunde avslöja faran med kommunisternas ökade makt utan att bekräfta den brittiska regeringens misstankar om att republiken var kommuniststörd. Samtidigt kunde han räkna med allt färre bundsförvanter i sitt eget kabinett. De moderata socialisterna, såsom Prieto och Negrín, övervägde att låta socialistpartiet PSOE gå samman med kommunistpartiet PCE och höll med om kommunisternas argument att sönderingen av makten måste få ett slut om man skulle kunna vinna kriget.¹⁶

De liberala republikanerna i Martínez Barrios Unión Republicana och Manuel Azañas *Izquierda Republicana* följde i sin opposition mot baskisk och katalansk separatism och anarkisternas revolutionära kollektiv en väg som påminde om de moderata socialisternas. Largo Caballero, som saknade stöd från liberalerna och socialdemokraterna, kunde endast räkna med CNT/FAI:s fyra ministrar som bundsförvanter i kampen mot de stalinistiska kom-

¹⁶ Den 26 december 1936 lade Ramón Lamóneda fram de första planerna på ett nära samarbete mellan PSOE och PCE. Detta förslag gick ut på att bilda en gemensam övervakningskommitté. Se Graham, *Socialism and war*, s. 75

munisterna och dessas plan att ta kontroll över armén. Likväl började själva den frihetliga rörelsen lida av splittringen mellan de reformistiska ledarna, som samarbetade med Valencia-regeringen, och de militanta i Barcelona och i miliskolonnerna.

En radikal grupp, *Amigos de Durruti* (Durrutis vänner), leddes av Jaime Balius, en före detta katolsk separatist. Sedan i mars hade *Amigos de Durruti* i sina pamfletter och publikationer fördömt den ”stalinistiska kontrarevolutionen” och CNT-ledarnas ”kollaborationism”. De uppgav sig vara väktare av andan av den 19 juli och krävde en regering som uteslutande bestod av företrädare för UGT och CNT. Den frihetliga rörelsens grundläggande problem var dock känslan av vanmakt inför att man höll på att förlora sitt inflytande och sin makt. Man ångrade dessutom djupt att man i juli föregående år hade underlåtit att ta vara på möjligheten att införa frihetlig kommunism i Katalonien.

De besökare som efter ett års bortovaro återvände till Barcelona kommenterade den förändring som stämningen i staden hade genomgått. Kamratskapet och optimismen var borta. Nattklubbar och dyra restauranger hade öppnat på nytt och försågs med varor från svarta börsen, medan utbespisningsköerna började bildas redan klockan 4.00 på morgonen. Anarkisterna skyllde livsmedelsbristen på kommunisten Joan Comorera, PSUC:s general-sekreterare, som var generalitetets ekonomi- och jordbruksminister. Comorera hade upplöst de livsmedelskommittéer som CNT hade bildat i juli 1936 och avskaffat brödransoneringen. Livsmedelskommittéerna hade visserligen sina brister, men dessa överskuggades av den hamstring och svartabörshandel som följde när de hade avskaffats. Kommunisterna skyllde dock dessa problem på de anarkistiska jordbrukskollektiven.¹⁷ Det utspelades ofta ursinniga scener utanför butikerna, och även när det inte förekom några oroligheter red stormgardisterna ibland in i utbespisningsköerna eller skingrade kvinnorna med slag från sina gevärskolvar.

Det hade emellertid ägt rum en allvarligare utveckling som fick anarkisterna och POUM att känna sig hotade i Katalonien. Under vintern hade PSUC föresatt sig att utesluta POUM ur den katalanska regeringen. Anarkisterna, som dittills bara hade betraktat kampen mellan PSUC och POUM som ett utslag av marxistisk rivalitet, började nu inse att utgången av den maktkampen även skulle komma att påverka dem själva. Generalitetet, som nu ansåg sig ha tillräcklig makt för att kuva anarkisterna, utfärdade den 4 mars en förordning som upplöste kontrollpatrullerna och säkerhetsrådet som dominerades av FAI. Förordningen krävde även att alla vapen skulle överlämnas till regeringen. Samtidigt slog man samman Stormgardet och Republikanska nationalgardet till en enda styrka som skulle vara direkt underställd ministern för inre säkerhet, en ministerportfölj som innehades av Artemi Aiguader.

Kommunisterna i PSUC trappade under den följande månaden upp påtryckningarna. De tillkännagav en ”segerplan” i vilken de krävde att de katalanska styrkorna helt skulle införlivas i folkarmén och att alla årsklasser mellan 1932 och 1936 skulle inkallas samt förstatligande av all krigsindustri, militarisering av all transport och regeringskontroll över alla vapen.¹⁸ Anarkisterna slets visserligen åt två håll men ansåg ändå att de hade tillmötesgått sina kolleger i regeringen tillräckligt. ”Vi har gjort alltför många eftergifter och har nått den punkt då det är dags att stänga av kranen”, förklarade deras dagstidning *Solidaridad Obrera*.¹⁹

Andreu Nin, POUM:s ledare, jublade över att CNT:s tålmod nu var slut. Han ville att anarkisterna skulle göra gemensam sak med POUM i ett angrepp ”på kontrarevolutionen”.²⁰ Slagordningen inför de så kallade majhändelserna (*Sucesos de Mayo*) drogs upp. POUM kunde verkligen inte definieras som ”trotskistiskt”, även om det var vad den stalinistiska pro-

¹⁷ *Treball* den 22 december 1936. Beträffande livsmedelssituationen i Barcelona, se E. Ucelay da Cal, *La Catalunya populista: imatge, cultura i politica en l'etapa republicana, 1931-1939*, Barcelona, 1982.

¹⁸ *Treball* den 8 april 1937.

¹⁹ *Solidaridad Obrera* den 8 april 1937.

²⁰ *La Batalla* den 11 april 1937.

pagandan oupphörligt predikade, och under inga omständigheter som ”trotskistiskt-fascistiskt”, vilket var det epitet som Komintern brukade använda om partiet — något som ur sovjetisk synpunkt var lika med en dödsdom. Men stalinisterna vägrade erkänna att Trotskijs fjärde international faktiskt hade fördömt POUM för att inför valen ha anslutit sig till folkfronten, och Trotskij hade själv skrivit ursinniga artiklar där han tog avstånd från sin före detta ideologiske vapenbroder.²¹

För Nin var allting som inte var revolutionärt reaktionärt*, vilket var anledningen till att han föraktade de republikanska institutionerna och vände sig till CNT för att införa arbetardemokrati. Inom POUM hade man i sin revolutionära fanatism till och med lyckats övertyga sig om att folkfrontens regering i hemlighet höll på att konspirera med nationalisterna, en märkvärdig spegelbild av den stalinistiska misstänksamheten. Men man trodde också att de stalinistiska kommunisterna höll på att förbereda en utrensning liknande den som ägde rum i Sovjetunionen, och de misstankarna var betydligt mer välgrundade.²²

²¹ Se Trotskij, Lev: *La revolución española: 1930-1940* / Léon Trotsky. Edición, prólogo y notas de Pierre Broué, Barcelona: Fontanella, 1977 vol. I, s. 333. [Detta verk är en spansk utgåva av: *La révolution espagnole: 1930-1940* / Léon Trotsky. *Textes recueillis, présentés et annot.* par Pierre Broué Paris: Minuit, 1975. – MF]

* Demagogisk överdrift. Däremot är det sant att han strävade efter att införa arbetardemokrati, vilket inte är särskilt underligt: – han var ju revolutionär socialist! – MF

²² Elorza & Bizcarrondo, *Queridos camaradas*, s. 364.

23. Ett inbördeskrig inom inbördeskriget

I slutet av april bidrog en rad skeenden och händelser till att öka det redan spända läget i Barcelona. Den 16 april genomförde Companys en ommöblering i sin ministär och gav justitieministerportföljen till kommunisten Joan Comorera, PSUC:s generalsekreterare. Detta väckte djup oro, särskilt inom POUM, som denne hade hotat att tillintetgöra. Den 24 april misslyckades ett attentat mot Eusebi Rodríguez Salas, chefen för *Comissari General d'Ordre Públic* (Generalkommissariatet för den allmänna ordningen) och en framstående medlem i PSUC.

Följande dag — den 25 april — tog karabinjärer på order av Juan Negrín kontrollen över gränsstationerna vid Pyrenéerna, som ditills hade legat i händerna på CNT:s milis. I Bellver de Cerdanya drabbade karabinjärerna samman med anarkister och dödade flera av dessa, däribland Antonio Martín, ordföranden för revolutionskommittén i Puigcerdà.¹ I Madrid lät José Cazorla, som blivit ursinnig över att Melchor Rodríguez hade fördömt hans hemliga fångelser, stänga CNT:s dagstidning *Solidaridad Obrera*. I Molins de Rei i provinsen Barcelona dödades samma dag kommunisten och UGT-ledaren Roldán Cortada, möjligen av en anarkist, men även andra teorier har under lång tid varit i omlopp.² PSUC anordnade en offentlig begravning som även skulle fungera som en massdemonstration mot CNT. Under tiden lät Rodríguez Salas genomföra en aggressiv razzia i en annan stad i provinsen Barcelona, det anarkistiska fästet Hospitalet de Llobregat, för att söka efter dem som mördat Cortada.

Generalitatet, som fruktade en öppen konflikt på Barcelonas gator, ställde med UGT:s och CNT:s goda minne in alla förstamajtåg. Den 2 maj uppmanade *Solidaridad Obrera* arbetarna att under inga omständigheter låta sig avväpnas. ”Orosmolnen hopar sig alltmer hotfullt över Barcelona.”³

Dagen därpå tog generalitatet, som hade bestämt sig för att ta tillbaka all den makt det hade förlorat sedan den 19 juli 1936, kontrollen över Telefónicas byggnad på Plana de Catalunya. Stadens telefonväxel styrdes visserligen av en blandad kommitté bestående av företrädare för CNT och UGT samt en delegat från den katalanska regeringen, men anarkisterna hade ända sedan de hade besatt den i juli föregående år betraktat den som sin egen. Den gjorde det möjligt för dem att avlyssna alla samtal till och från Barcelona, inklusive Companys och Azañas.

Klockan 15.00 ankom kommunisten Rodríguez Salas, chefen för ordningsmakten, till Telefónicas byggnad med tre lastbilar fulla av stormgardister. (Man tar för givet att han handlade på order av Artemi Aiguader, ministern för inre säkerhet, men detta är inte helt belagt.) Stormgardisterna överraskade vaktposterna och avväpnade dem, men hejdades sedan av en kulkärve från en kulspruta på våningen ovanför. Anarkisterna slog larm genom att avfyra några skott från fönstren, och inom några minuter hade nyheten om händelsen spridits till samtliga arbetarstadsdelar i hela staden.

Dionisio Eroles, chefen för kontrollpatrullerna, begav sig till Telefónica och försökte förgäves övertala stormgardisterna att avbryta belägringen av byggnaden. Under de närmaste timmarna började folket bryta upp gatsten för att bygga barrikader på Les Rambles, Avinguda del Paral.lel, Ciutat Vella (Gamla staden), Via Layetana och även i förstäderna Sants och Sant

¹ Se J. Pous & J.M. Solé, *Anarquía i república a la Cerdanya (1936-1939)*, Barcelona, 1988.

² Många misstänkte att mordet var en kommunistisk provokation och anförde som argument att Roldán Cortada hade protesterat mot PSUC:s angrepp på CNT och POUM. Se Thomas, *The Spanish Civil War*, 2003, s. 635 [*Spanska inbördeskriget*. Översättning av Ola Hoffsten. Rabén & Sjögren, 1978, s. 520]; José Peirats, *Los anarquistas en la crisis política española*, Buenos Aires, 1964, s. 241-243; och Felix Morrow, s. 87. [*Spanien 1931-1937: revolution och kontrarevolution*. Översatt av Bengt Andersson. Röda rummet, 1976, s. 141.

Upplagan på marxistarkivet: [Spanien 1931-1937](#). s 91 – MF]

³ Bolloten, *La revolución española*, s. 657. [eng. uppl. *The Spanish Civil War*, s. 428. Denna del av boken finns i svensk översättning: [Spanska inbördeskriget: Revolution och kontrarevolution](#), sista sidan i kap. 41 – MF]

Andreu de Palomar. Butikerna stängde och spårvagnarna slutade trafikera staden. På ena sidan mobiliserades regeringsstyrkor, det stalinistiska PSUC och *Juventudes Socialistas Unificadas* samt vissa medlemmar av *Estat Catalá*; på den andra stod CNT och FAI, det frihetliga ungdomsförbundet *Federación Ibérica de Juventudes Libertarias* (FIJL — Frihetliga iberiska ungdomsfederationen) och Amigos de Durruti, samt POUM och dess ungdomsförbund *Juventudes Comunistas Ibéricas* (JCI — Iberisk kommunistisk ungdom).

CNT:s ledare begav sig till Palau de la generalitat för att träffa Companys och konseljpresidenten Josep Tarradellas. För att lugna ned saker och ting krävde de att Aiguader och Rodríguez Salas omedelbart skulle avgå, men efter ett maratonmöte som varade till långt in på natten nådde förhandlingarna en återvändsgränd. Under tiden hade CNT:s regionalkommitté utlyst en storstrejk till följande dag.

Det nätverk av barrikader som byggdes på tisdagen den 4 april påminde många om *Semana Trágica* 1909 och nästan alla om den 19 juli 1936. På barrikaderna delade grupper av arbetare ut vapen medan andra befäste byggnader för försvar. Ett tyskt Kominternombud i Barcelona rapporterade en vecka senare till Moskva: ”Inga fordon utom dem som tillhörde CNT tilläts passera och över 200 polismän och stormgardister avväpnades.”⁴ Ambulanser försedda med stora röda kors evakuerade de första sårade, och på grund av den godtyckliga skottlossningen lät CNT, köra fram några av de hemgjorda pansarfordon som man hade ställt i ordning under sommaren föregående år. Det blev strider på Avinguda del Paralel·lel (el Paralelo), Passatge Colon, Plaça de Palau, vid järnvägsstationerna och runt Palau de la Generalitat. De paramilitära styrkorna ur ordningsmakten öppnade eld från Hotel Colom och Hotel Victoria. Regeringsstyrkorna och PSUC besatte några enstaka områden i stadskärnan, medan anarkosyndikalisterna och deras bundsförvanter kontrollerade såväl större delen av staden som de tunga kanonerna i Castell de Montjuïc.

Så snart stormgardisterna försökte erövra en byggnad möttes de av en skur av kulor. Gatorna genljöd av skottlossningen, och man sköt från hustak och balkonger befästa med sandsäckar. ”Ibland”, berättade Orwell, ”punkterades knallandet från gevärs- och kulspruteeld av handgranaternas brak. Och med långa intervaller, kanske dussinet gånger allt som allt, förekom oerhört tunga explosioner som jag just då inte kunde förklara; de lät som flygbomber, vilket det dock omöjligen kunde vara eftersom inga flygplan fanns i närheten. Jag fick senare veta — och det är mycket möjligt att det är sant — att *agents provocateurs* utlöste mängder av explosiva varor för att öka det allmänna oväsendet och paniken.”⁵

Mitt på eftermiddagen nådde Juan García Oliver och CNT:s nationalsekreterare Mariano Vázquez Barcelona tillsammans med Carlos Hernández Zancajo och Mariano Muñoz Sánchez från UGT. De hade skickats dit av regeringen i Valencia för att försöka finna en väg ut ur denna ytterst allvarliga situation, som försatte republiken i ett mycket penibelt läge, i synnerhet vad gällde förhållandet till den europeiska tidningspressen. Man höll ett möte med generalitet, som fortsatte att motsätta sig kraven på att Aiguader och Rodríguez Salas skulle avgå. Companys sade till dem att han, med tanke på den vändning som händelserna tagit, inte såg någon annan möjlighet än att begära att Valencia-regeringen tog saken i egna händer, även om detta skulle innebära slutet på generalitetets försvarsråd.

Anarkistledarna vädjade i radion om eldupphör medan Abad de Santillán talade med kontrollpatrullerna.⁶ Samma kväll sammanträdde ministerrådet i Valencia. Man bestämde sig för att utse överste Escobar till den centrala regeringens representant i Katalonien, men han

⁴ Den 12 maj 1937, RGASPI 495/120/259 a. 4.

⁵ Orwell, *Homage to Catalonia* [*Hyllning till Katalonien*]. Översatt av Ingemar Johansson. Litteraturfrämjandet/Atlantis, 1989, s. 133. – MF]

⁶ García Olivers tal var förbluffande känslösamt och sentimentalt. Han talade två gånger om att böja sig ned över de döda ”för att kyssa dem”. De frihetliga officerarna och meniga kallade hånfullt hans tal för ”kyssslenden”.

kunde på grund av en allvarlig skada inte åta sig uppdraget. General Pozas, som var kommunist, utsågs till chef för samtliga styrkor på den aragonska fronten.

Anarkistledarna försökte återställa lugnet, men *La Batalla*, POUM:s dagstidning, hävdade att anfall var bästa försvar och krävde att man omedelbart skulle bilda kommittéer för att försvara revolutionen. Onsdagen den 5 maj hade anarkistledarna ett nytt möte med Companys och gick då med på en kompromisslösning: en ny katalansk regering utan Aiguader. Men den spända stämningen ute på gatorna minskade inte. Klockan 13.00 samma dag blev Antonio Sesé, UGT:s generalsekreterare i Katalonien, skjuten i sin bil medan han var på väg till generalitaten för att tillträda sitt nya ämbete som försvarsminister. Senare upptäckte man liket efter den italienske anarkisten Camillo Berneri, som hade varit filosofilärare vid universitetet i Florens, och även de döda kropparna efter Franco Barbieri och Francisco Ferrer, brorsonen till pedagogen med samma namn som hade avrättats i Castell de Montjuic efter Semana Trágica, samt Domingo Ascaso, brodern till anarkisthjälten som hade stupat under stormningen av Atarazanas-kasernerna föregående år.⁷

Medelklassen i Barcelona, som var förtvivlad över oroligheterna och skottlossningen ute på gatorna, ville att regeringen skulle återupprätta sin myndighet. Den centrala regeringen bad Federica Montseny att bege sig till Barcelona för att i radio vädja till sina anarkistkamrater och be dem lägga ned vapnen. Hon lyckades dock inte, utan tvingades acceptera att ordningen endast kunde återställas med våld. ”Det var de värsta och bittraste dagarna i hela mitt liv”, sade hon många år senare.⁸

Largo Caballero befann sig i ett svårt läge. Han behövde CNT, men händelserna i Barcelona gav samtidigt kommunisterna ny ammunition. Han såg inget annat alternativ än att gå med på att regeringen överförde stormgardister från Jaramafronten för att förstärka styrkorna i Barcelona. Dessutom sände Prieto iväg två jagare fullastade med paramilitära förband från Valencia. Under tiden hade kommunisterna i andra delar av Katalonien och Aragonien dragit fördel av händelserna för att bredda sin offensiv och ockupera telefonväxlarna i Tarragona, i Tolosa och i flera mindre städer. Alla dessa försök stötte på motstånd och utvecklades till gatustrider, vilket ledde till att den kolonn med stormgardister som var på väg från Jaramafronten till Barcelona först stannade till i Tarragona och slog ned motståndet där.

Samma dag lämnade över 1 500 man ur kolonnen *Rojo y Negro* (”Svart och rött”), 127. brigaden ur 28. divisionen och POUM:s division ”Lenin”, fronten för att bege sig till Barcelona, men hejdades vid Binéfar av republikanska flygplan. Man lyckades till slut övertala dem att återvända till fronten, men först efter det att de hade låtit sin vrede gå ut över Barbastro och andra aragonska byar.⁹

Hidalgo de Cisneros begav sig med två jakt- och två bombflygdivisioner till flygfältet vid Reus ”för att genomföra operationer i regionen i händelse av en seger för insurgenterna”.¹⁰ Under tiden hade de förstärkningar som anlände till Barcelona ombord på jagarna Lepanto

⁷ Gabriele Ranzato uppger att Berneri och Barbieri förmodligen mördades av kommunister, men att man inte kan utesluta García Olivers teori om att de kan ha mördats av agenter ur Mussolinis hemliga polis *Organizzazione per la Vigilanza e la Repressione dell'Antifascismo* (OVRA – Organisationen för övervakning och undertryckande av antifascismen). *L'eclesi della democrazia*, s. 453. Det faktum att flera framstående katalanska anarkister mördades gör det emellertid betydligt troligare att dessa brott var kommunisternas verk.

⁸ I en intervju med John Brademas, *Anarcosindicalismo y revolución...*, s. 246.

⁹ Casanova, *De la calle al frente*, a. 222.

[**Kommentar:** Detta är en vinklad stalinistisk version av truppflyttningarna som det finns stor anledning att ifrågasätta. Dessa, och liknande, historier framfördes i stalinistisk propaganda och även vid POUM-rättegången höstebn 1938, men utan att man lyckades leda i bevis att de verkligen skett som man framställde det. Det finns ganska mycket att säga om detta varför jag valt att ta upp det lite utförligare i en bilaga nedan. – MF]

¹⁰ Personlig redogörelse av Hidalgo de Cisneros i Bolloten, *La revolución española*, s. 570. Bolloten, *La revolución española*, s. 672. [*The Spanish Civil War*, s. 438 och s 872, not 69. Svenska: [Spanska inbördeskriget: Revolution och kontrarevolution](#), kap. 42, not 69 – MF]

och Sánchez Barcáiztegui gjort regeringsstyrkorna lika starka som rebelltrupperna hade varit i juli föregående år, men de hade ännu mindre hopp om att erövra staden. Anarkisterna var numerärt överlägsna och höll nästan 90 procent av Barcelona och dess förstäder samt även de tunga kanonerna i Castell de Montjuïc. CNT/FAI utnyttjade emellertid inte dessa överväldigande fördelar, eftersom man insåg att ytterligare strider skulle leda till ett fullt inbördeskrig inom inbördeskriget, och även om nationalisterna inte förmådde utnyttja läget skulle de frihetliga likväl komma att fördömas som förrädare.

Under dagen delade man på barrikaderna ut Amigos de Durrutis berömda pamflett, som följande morgon även trycktes i *La Batalla*. Pamfletten, som var riktad till arbetarna, hade i samråd med POUM skrivits på kvällen den 4 maj och krävde ”omedelbar tillsättning av en revolutionskommitté — arkebusering av de skyldiga — avvärjning av de väpnade kårerna — socialisering av ekonomin — upplösning av de politiska partier som har angripit arbetarklassen” och tillkännagav: ”Vi ger inte upp gatorna! — Revolutionen framför allt! — Länge leve samhällsrevolutionen! — Ned med kontrarevolutionen!” Samma eftermiddag tog CNT och FAI avstånd från pamfletten.

I gryningen på torsdagen den 6 maj lade CNT/FAI:s ledare fram ett förslag om en överenskommelse med regeringen. På villkoret att regeringen kallade tillbaka stormgardisterna och inte tillät dessa att utöva repressalier erbjöd man sig att avlägsna barrikaderna och ge arbetarna order om att återvända till arbetet. Klockan 5.00 följande morgon svarade generalitaten att man gick med på förslaget. *Solidaridad Obrera* tryckte en allmän vädjan: ”Kamrater i regeringsstyrkorna, återvänd till era kaserner! Kamrater i CNT, återvänd till era fackföreningar! Kamrater i UGT och PSUC, återvänd även ni till era föreningslokaler! Låt det bli fred.” Den stalinistiska kommunisttidningen *El Noticiero Universal* angrep däremot, med hänsyftning på pamfletten från Amigos de Durruti, ”den kriminella trotskismen” som hade uppmuntrat Kataloniens antifascister att strida mot varandra. Även andra stalinistiska kommunisttidningar piskade upp stämningen med liknande angrepp.

Fredagen den 7 maj ankom 150 lastbilar med 5 000 stormgardister och karabinjärer till Barcelona. CNT:s regionalkommitté riktade i radio en vädjan till alla om att hjälpa till med att återställa lag och ordning. Några enstaka skottväxlingar inträffade, men man började riva barrikaderna. PSUC och stormgardisterna gav emellertid inte upp sina ställningar, och de utövade våldsamma repressalier mot de frihetliga.

De frihetliga hade knappt ens vunnit en pyrrhusseger. Companys hade tagit avstånd från Rodríguez Salas försök att ockupera telefonbyggnaden och bett Aiguader lämna in sin avskedsansökan, men i praktiken hade både den frihetliga rörelsen och Companys lidit ett nederlag samtidigt som kommunisterna hade lyckats skaffa sig det vapen de behövde för att kunna tvinga bort Largo Caballero från makten.

Den stalinistiska kommunistpressen kände inga gränser för sin moraliska upprördhet när den gav uttryck för partiets linje om trotskistiskt förräderi. Detta förhållande återspeglades även i rapporterna till Komintern i Moskva, i vilka man påstod att oroligheterna hade planerats långt i förväg. Ett Kominternombud hävdade att händelserna i Barcelona helt enkelt var en ”kupp” och tillade att man funnit ”synnerligen intressanta dokument som belägger de spanska trotskisternas förbindelser med Franco”. ”Förberedelserna för kuppen påbörjades redan för två månader sedan. Även detta är belagt.”¹¹

”Vi har lyckats avslöja nära förbindelser”, skrev en annan, ”mellan Gestapos agenter, OVRA:s agenter, Francos agenter i Freiburg, trotskister och katalanska fascister. Man vet att de systematiskt har forslat vapen och kulsprutor över katalanska gränsen och att spanska fascister som betalning för dessa vapen har skickat värdefulla föremål från Katalonien

¹¹ RGASPI 495/74/204 s. 129. [Brev från Komintern-representant 11/5 – MF]

utomlands [...] Det faktum att upproret i Katalonien snabbt kuvades betraktas av fascistiska organ som ett stort misslyckande.”¹² En annan uppgav: ”Det råder inte minsta tvivel om att personer från POUM arbetar för Franco och italienska och tyska fascister.”¹³

De stalinistiska vanföreställningarna verkar understundom ha utvecklats till rent önsketänkande. ”På flera platser har högst frånstötande plundringar inletts”, uppgav en annan rapport. ”Trotskistiska rövarband lade beslag på alla de knappa förnödenheter som den civila befolkningen hade och alla deras mer eller mindre värdefulla ägodelar. De spanjorer som var beväpnade satte sig genast till motvärn. Inom några timmar var de trotskistiska förrädarna bokstavigt talat tillintetgjorda.”¹⁴

Orlovs NKVD-officerare skickades till Barcelona för att undersöka läget och sedan avlägga rapport. De kokade snart ihop en storslagen konspirationsteori av det slag som under den stalinistiska terrorn redan höll på att bli normgivande i Sovjetunionen och som där gick under namnet *jezjovsjtjina*, efter NKVD:s chef Nikolaj Jezjov.

Under undersökningen av revolten i Katalonien upptäckte organ för statens säkerhet en stor organisation som ägnade sig åt spionage. I denna organisation var trotskister verksamma i nära samarbete med den fascistiska organisationen ”Falange Española”. Nätverket visade sig ha förgreningar i militära staber, i krigsdepartementet, i Republikanska nationalgardet m fl. Via hemliga radiostationer förmedlade denna organisation till fienden upplysningar om den republikanska arméns planerade operationer, truppförflyttningar och batteriställningar samt vägledde flyganfall med hjälp av ljussignaler. På en av organisationens medlemmar återfanns en karta, på vilken mål som fascisterna avsåg att bomba var utmärkta, och på kartans baksida var följande meddelande skrivet med osynligt bläck: ”Till generalissimon. Vi kan för närvarande upplysa er om allt vi känner till om de röda truppernas situation och rörelser. De upplysningar som senast sändes via vår radiostation tyder på en stor förbättring av vår informationstjänst.”¹⁵

Som många desillusionerade kommunister senare skulle komma att erkänna: ju större lögn, desto större verkan, eftersom bara en hängiven antikommunist kunde vägra tro på den. Republiken hade utan tvekan smittats av den ”ryska syfilisen”, som Gustav Regler kallade den. Vissa ryska historiker har dock på senare tid hävdats att händelserna i Spanien samtidigt bidrog till att skynda på tillkomsten av den stora terrorns ”köttkvarn” hemma i Sovjetunionen. I vilket fall som helst ledde denna spärrelad av kommunistiska lögn till att ta död på varje möjlighet att åstadkomma en republikansk enhet, även om den gynnade Valenciaregeringens önskan om centraliserad kontroll och ett återinförande av den militära disciplinen.

Franco var naturligtvis stormförtjust över den vändning som händelserna i Barcelona hade tagit, även om de inte hade gynnat nationalisterna i militärt avseende. Inför Faupel påstod han att ”gatustriderna hade påbörjats av hans egna agenter”, vilket bara var tomt skryt, och den tyske ambassadören fick dessutom av Nicolás Franco höra att ”de sammanlagt hade omkring i 3 agenter i Barcelona”.¹⁶

I och med att CNT och POUM praktiskt taget hade kollapsat blev det möjligt att omorganisera rättsväsendet i Katalonien. Kommunisten Joan Comorera, justitieminister, införde *tribunals specials* (särskilda tribunaler), som påminde mer om ståndrätter. Den följande månaden inrättade man med bemyndigande av den centrala regeringen även *Tribunal Especial d'Espionatge i Alta Traició* (Särskilda tribunalen för spionage och högförräderi). Av de många tusen som hade anklagats och gripits för att ha tagit del i ”majhändelserna” friades 94 procent av de vanliga folktribunalerna, men endast 57 procent av Comoreras variant.¹⁷ Många

¹² RGASPI 495/120/259 s. 117.

¹³ RGASPI 495/120/259 s. 118.

¹⁴ RGASPI 495/120/261 a. 4.

¹⁵ RGASPI 495/120/261 s. 6.

¹⁶ Faupel till Wilhelmstrasse den 11 maj 1937, DGFP, s. 286.

¹⁷ Beträffande införandet av den republikanska rättvisan med anledning av de revolutionära oroligheterna, se

politiska fångar spärrades dessutom in tillsammans med de övriga. Andra internerades av den kommuniststyrda kontraspionageorganisationen *Departamento Especial de Información de Estado* (DEDIDE — Statens särskilda underrättelseavdelning), som skulle komma att bli till *Servicio de Investigación Militar* (SIM — Militära undersökningstjänsten). Fångarna hölls inspärrade på flera hemliga fängelser, däribland Palau de les Misions, Preventorio C ("el Seminario") och Preventorio G (Damas Juanas-klostret) samt även vid statsfängelset på Calle Déu i Mata. Det fanns också arbetsläger med 20 000 fångar.¹⁸

Medan de stalinistiska kommunisterna skyllde oroligheterna på "trotskistisk-fascistiska" provokationer anklagade CNT och POUM i sin tur PSUC för att ha planlagt anfallet mot Telefónica i avsikt att förhindra en revolt och krossa sina motståndare. Tidpunkten var idealisk för de stalinistiska kommunisterna, som vid det här laget desperat ville bli kvitt Caballero och längtade efter att krossa anarkisterna i Katalonien. Anarkisternas makt i Katalonien höll enligt deras bedömning snabbt på att försvagas, men att så verkligen var fallet är långt ifrån säkert. De stalinistiska kommunisterna skulle i så fall ha tvingats påbörja förberedelserna långt tidigare och uppåda en betydligt större styrka i Barcelona, och enligt Companys uppgick den väpnade polisen i staden den 3 maj till högst 2 000 man.

I vilket fall som helst så var det ett nederlag för CNT och POUM. Deras dagstidningar ställdes nu inför sträng censur. POUM:s medlemmar hade särskilt svårt att besvara den spärrelad av invektiv som riktades mot dem, hur befängda dessa än var. De anklagades till och med för att ha planerat att lönnmörda Prieto och general Walter, kommunisten som var "en av den spanska arméns mest populära chefer". Till en början bidrog den själva fräckhet med vilken de skamlösa lögnerna framfördes till att förvirra folket. Man trodde på vad man fick höra helt enkelt därför det inte gick att föreställa sig att någon skulle våga hitta på sådana anklagelser. En av PCE:s båda ministrar i Caballeros ministär Jesús Hernández, som efter kriget skulle komma att vända sig mot kommunistpartiet, sade med en lätt överdrift: "om vi hade bestämt oss för att visa att Largo Caballero, Prieto, Azaña eller Durruti bar skulden för våra nederlag, då skulle en halv miljon människor, tiotals dagstidningar, miljoner demonstranter och hundratal talare ha slagit fast dessa medborgares ondskefulla dåd som en oomtvistlig sanning, och det med så stor övertygelse och envishet att hela Spanien inom två veckor skulle ha hållit med oss". Flera av de spanska kommunistledarna kände sig emellertid illa till mods inför den skamlösa taktik som rådgivarna från Sovjetunionen och Komintern insisterade på. La Pasionaria insåg att sådana metoder var "förtida" i Spanien, där kommunisterna ännu inte hade fullständig kontroll över medierna.

Den 9 maj, strax efter eldupphöret i Barcelona, gick José Díaz från PCE:s centralkommitté ett steg vidare i sin strategi för att avsätta Largo Caballero och skoningslöst ta itu med POUM. "Femte kolonnen har demaskerats", påstod han, "vi måste krossa den [...] Somliga kallar sig trotskister, ett namn som brukas av många förtäckta fascister vilka använder sig av revolutionära formuleringar för att utså förvirring. Jag frågar därför: Om någon känner till detta, om regeringen känner till det, varför behandlar den dem då inte som fascister och tillintetgör dem skoningslöst? Det var Trotskij själv som ledde det rövarband som lät spåra ur järnvägar i Sovjetunionen, utförde sabotage i de stora fabrikerna och gjorde allt för att upptäcka militära hemligheter, i avsikt att överlämna dessa till Hitler och de japanska imperialisterna. Och med tanke på det faktum att allt detta avslöjades under rätttegången [...]" Med dessa ord yppade

François Godicheau, *La guerre d'Espagne: république et révolution en Catalogne (1936-1939)*, Paris, 2004. Av de 3 700 "antifascistiska fångar" som fortfarande var fängslade i januari 1939 kom över 90 procent från CNT/FAI.

¹⁸ Pueblo Español (Montjuic), Vandellós, *l'Hospitalet de l'Infant*, Omelles de na Gaia, Concabella, Anglesrola och Falset. François Godicheau, "Los hechos de mayo de 1937 y los 'presos antifascistas': identificación de un fenómeno represivo", i *Historia social*, nr 44, 2002, s. 39 och 55; och *La guerra civil a Catalunya (1936-1939)* vol. II, s. 212 ff.

kommunisterna sina planer på en uppseendeväckande anklagelse mot POUM. Att Trotskijs fjärde international på nytt hade angripit POUM nonchalerades naturligtvis av stalinisterna, som var fast beslutna att deras etikett på partiet skulle bli bestående.¹⁹

Vid ett sammanträde i ministerrådet den 15 maj (två dagar innan Largo Caballeros åtgärder mot de stalinistiska kommunisternas försök att infiltrera den politiska kommissariekåren trädde i kraft) krävde Uribe, PCE:s andre minister, på Moskvaskas order att POUM skulle undertryckas och dess ledare gripas. Largo Caballero vägrade och sade att han inte tänkte olagligförklara ett arbetarparti som det saknades bevis mot. De anarkistiska ministrarna stödde honom och anklagade i sin tur de stalinistiska kommunisterna för att ha provocerat fram händelserna i Barcelona. Uribe och Hernández gick från bordet, följda av Prieto och Negrín från PSOE:s högerflygel, Irujo från PNV samt Alvarez del Vayo och Giral.²⁰ Largo Caballero blev kvar med de fyra anarkistiska ministrarna och två av sina gamla socialistfränder.

Den 7 maj hade Giral förvarnat Azaña om att socialdemokraterna och liberalerna skulle stödja PCE:s ministrar vid ministerrådets nästa sammanträde. De hade fattat det beslutet dels därför att de sympatiserade med kommunisternas linje om ökad makt för den centrala regeringen och dels därför att de trodde att de skulle riskera republikens vapenleveranser genom att handla på annat sätt. Prieto insisterade på att Largo Caballero skulle rådfråga presidenten, eftersom koalitionen hade spruckit, men Azaña ville undvika alla komplikationer. Han uppmanade Largo att stanna kvar som konseljpresident och bilda en ny ministär, så att man skulle kunna upprätthålla kontinuiteten i den offensiv i Extremadura som skulle inledas senare samma månad. Den anarkistiska pressen ställde sig bakom sina ledare och stödde Largo Caballero, vars ”bestämda och rättfärdiga inställning vi alla hyllar”. Men om inte Sovjetunionen godkände regeringen skulle det inte bli några vapen. Largo Caballero hade inte insett sin växande isolering. Han visste var Álvarez del Vayo stod, och han kan mycket väl ha haft sina misstankar om Negríns hållning; men även om han ofta hade grälat med Prieto hade han aldrig misstänkt att denne öppet skulle ställa sig på PCE:s sida.

När Azaña den 14 maj bad Largo Caballero att fortsätta som konseljpresident insåg den gamle fackföreningskämpen att han i den nya ministären inte skulle kunna behålla den tidigare fördelningen av ministerportföljerna. Han återgick därför till tanken på en regering som huvudsakligen var grundad på fackföreningarna. Detta påminde om det nationella försvarsråd, *Consejo de Defensa Nacional*, som anarkisterna hade föreslagit i september föregående år, med Largo Caballero som ordförande och huvuddelen av departementen uppdelade mellan UGT och CNT. Han hade återupplivat den tanken i februari, då han först hade börjat oro sig för de stalinistiska kommunisternas allt större inflytande, men Azaña hade ilsket förkastat förslaget. Behovet av vapenleveranser från Sovjetunionen gjorde en sådan lösning omöjlig. Largo Caballero fick därför endast tillåtelse att fortsätta som konseljpresident om han avgick som krigsminister, vilket Stalin önskade. Detta vägrade Largo Caballero att göra, eftersom han var övertygad om att hans närvaro i krigsdepartementet utgjorde det sista hindret för en kommunistisk statskupp.

Den 17 maj avgick Largo Caballero, vilket satte punkt för en långdragen kabinettskris. Vissa historiker menar att kabinettskrisen i maj 1937 hade sitt ursprung i oktoberresningen 1934 och att konseljpresidenten inte krossades av de stalinistiska kommunisterna utan av tvisten med PSOE:s moderata flygel.²¹

Kommunisterna i PCE hade i slutet av föregående år kontaktat Negrín och fått denne att gå

¹⁹ José Diaz, *Tres años de lucha*, s. 433.

²⁰ Helen Graham argumenterar övertygande för att PCE och republikanerna hade haft ett nära samarbete med det gemensamma syftet att motsätta sig Largo Caballero. *Socialism and War*, s. 91.

²¹ Helen Graham, *Socialism and war*, s. 100-102.

med på att bli näste konseljpresident.²² General Krivitskij, en avhoppare från NKVD, påstod att Stakewski hade förberett detta redan på hösten föregående år. En annan viktig avfälling från PCE, Jesús Hernández, vidhöll att beslutet fattades under ett av Politbyråns sammanträden i början av mars, då de utländska kommunisterna, däribland Marty, Togliatti, Gerö och Codovilla, var fler än PCE:s representanter. Prieto och de liberala republikanerna godkände valet av Juan Negrín som konseljpresident, och den 17 maj bad Azaña denne bilda kabinett.

Negrín behöll finans- och ekonomidepartementet för egen del, förutom sitt nya ämbete som konseljpresident. Prieto blev försvarsminister, Julián Zugazagoitia civilminister, Giral utrikesminister och Irujo från PNV justitieminister. För att i enlighet med Stalins förhållningsorder dölja kommunisternas inflytande erhöll PCE bara två mindre betydande ministerportföljer: Jesús Hernández som undervisnings- och hälsominister och Vicente Uribe som jordbruksminister.²³

Republikens statsskick blev vad Negrín och kommunisterna senare skulle komma att beskriva som ”styrd demokrati”. Det innebar i grund och botten att republiken styrdes uppifrån, medan de främsta partiernas ledare förhandlade fram fördelningen av departementen. Krigstillståndet försvårade en normal politisk tillvaro och debatt, och kontakten mellan partiledare och partimedlemmar begränsades kraftigt. Azaña klagade över frånvaron av öppna debatter i *Cortes* och vad detta ledde till: ”Dagstidningarna verkar vara skrivna av samma person, och de trycker inget annat än häftiga utfall mot den 'internationella fascismen' och försäkringar om seger.”²⁴ De sällan förekommande kammarmötena gjorde att *Cortes* knappt mer än uppehöll skenet av en demokrati. Endast de kvarvarande medlemmarna av partierna i folkfronten återstod för att upprätthålla dess kosmetiska roll.

Negrín brukar ofta beskrivas som antingen en Moskvastyrd marionett eller en politiker som lät det kommunistiska odjuret hållas därför att han insåg att det var nödvändigt för den spanska republikens bästa. Båda tolkningarna är missledande. Juan Negrín López föddes 1892 i en rik familj ur den övre medelklassen i Las Palmas på Gran Canaria. Han visade under sin ungdom sympati för självständighetsrörelsen på Kanarieöarna och sympatiserade med PSOE:s federalistprogram. Framför allt var han dock övertygad om sin egen förmåga, och det finns tecken som tyder på att han kände sig otillfredsställd med den framgång som han, synbarligen utan minsta ansträngning, hade i sin läkarkarriär, som efter studier i Tyskland ledde till att han vid 29 års ålder blev lärare i fysiologi vid Madrids universitet. Han blev snart politiskt aktiv, och hans talanger var otvivelaktigt större än yrkespolitikernas. Han visade sig i likhet med många som är medvetna om sin begåvning ha en stark tro på hierarki, och han var auktoritärt sinnad och övertygad om att han visste vad som var bäst för andra. När makten väl bjöds honom fick han föga överraskande snart smak för den. I hans fall verkade aptiten på makt löpa jämsides med en lika stor aptit på mat och sex, i stället för att tjäna som ett substitut för sådana laster.

Negríns meriter och hans ”järnhand” applåderades av officiella kretsar i London och Washington. Likväl skulle hans regering, som av Churchill välkomnades för dess ”inställning till lag och ordning”, låta den NKVD-kontrollerade hemliga polisen obehindrat förfölja dem som motsatte sig Moskvas linje och, i sin fasta beslutsamhet att vinna kriget offra POUM åt Stalin, för att därigenom kunna trygga vapenleveranserna.

Första dagen enades Negríns regering om att stänga POUM:s dagstidning *La Batalla*. Rådgivarna från Sovjetunionen och Komintern utsattes för hårda påtryckningar att snabbt uppnå

²² RGASPI 17/120/263 a. 32.

²³ De andra viktigaste ministerportföljerna var: José Giral, utrikesminister; Bernardo Giner de los Ríos, minister för kommunikation, transport och offentliga verk och arbeten; samt Jaime Aiguadé, arbets- och socialhjälpminister.

²⁴ Azaña, *Diarios completos*, s. 959-960.

resultat. Kommunisten överstelöjtnant Antonio, den nye polischefen, tog order från Orlov, inte civilministern Zugazagoitia. Den 16 juni, då POUM olagligförklarades, förvandlade kommunisterna sitt högkvarter i Barcelona till ett fängelse för ”trotskister”. Överste Rovira, chefen för 29. divisionen (före detta division ”Lenin”), kallades till arméns högkvarter och greps. Man lät även gripa alla POUM-ledare som man kunde hitta, däribland Andreu Nin. I de fall där de inte stod att finna tog man deras fruvar i stället. En vecka senare utfärdade man en retroaktiv förordning som låg till grund för inrättandet av den särskilda tribunalen för spionage och högförräderi, *Tribunal Especial d'Espionatge i Alta Traïció*, vilket gav åtgärderna en fernissa av laglighet.

POUM:s ledare överlämnades till NKVD:s agenter och fördes till ett hemligt fängelse som var inrymt i en kyrka på Calle Atocha i Madrid. Nin skildes från sina kamrater och fördes till Alcalá de Henares, där han från den 8 till 21 juni förhördes. Trots den tortyr som Orlov och dennes män utsatte honom för vägrade han dock att erkänna sig skyldig till att ha underrättat fienden om artillerimål, vilket var de falska anklagelser som riktades mot honom. Han fördes till ett sommarresidens utanför staden som tillhörde Constanca de la Mora, Hidalgo de Cisneros fru. Där iscensattes ett groteskt exempel på stalinistisk teaterkonst. En grupp tyska frivilliga ur internationella brigaderna låtsades vara medlemmar av Gestapo — de var uniformerade men saknade tjänstetecken — och stormade in i huset för att få det att se ut som om de försökte rädda Nin. Därefter planterade man ”bevis” på att de hade varit där, bland annat tyska dokument, falangistblem och nationalistiska sedlar. Nin mördades av Orlovs män och begravdes i närheten. När slagord som ”Var är Nin?” började dyka upp på husväggarna skrev de stalinistiska kommunisterna till ”I Salamanca eller i Berlin”. PCE:s officiella uppfattning, som trycktes i *Mundo Obrero*, var att Nin hade fritagits av falangister och nu befann sig i Burgos.²⁵

Trots protester i republiken och petitioner från utlandet gjorde Negrín, som omöjligt kan ha trott på de stalinistiska kommunisternas version, ingenting när dessa påstod sig vara okunniga om Nias öde. Detta skamliga beteende gav upphov till en ohygglig splittring i den nya regeringen. När Negrín upprepade kommunisternas version för Azaña, trodde den gamle räven inte ett ord. ”Är det inte lite väl kolportageinspirerat?” frågade han.²⁶

Det har förflutit så lång tid sedan skenrättegångarna i Moskva och kriget i Spanien att vi i dag har svårt att förstå den stämning som rådde 1937. Att någon överhuvudtaget kunde sätta tilltro till de anklagelser om fascism som riktades mot POUM framstår som obegripligt, och det är lika svårt att förstå varför regeringen inte gjorde någonting för att sätta stopp för stalinisternas lumpna krig mot Nin och dennes anhängare, vilka torterades och ”försvann”. Man hade låtit ”disciplinapparaten” ta över, men den saknade nu den kraft som ett folkligt stöd gav. För många verkade det finnas få ideal kvar att försvara. Anarkistteoretikern Abad de Santillán anmärkte: ”Det spelade ingen roll om Negrín segrade tillsammans med sina kommunistkohorter eller om Franco segrade tillsammans med sina italienare och tyskar, resultatet skulle ändå bli detsamma för oss.”²⁷

Bilaga: Vad hände på Aragón-fronten under majdagarna

När det gäller detaljer så är det fortfarande oklart vad som egentligen ägde rum. Att ett mindre antal män från CNT och POUM tillfälligtvis lämnade fronten, det ifrågasätter ingen. Att det inte var sanktionerat uppifrån, att det inte rörde sig om ett massivt övergivande av fronten, att

²⁵ Beträffande POUM och Nin-affären, se Francesc Bonamusa, *Andreu Nin y el movimiento comunista en España (1930-1937)*, Barcelona, 1977; och Elorza & Bizcarrondo, *Queridos camaradas*. [Se även: [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#) – MF]

²⁶ Azaña, *Diarios completos*, s. 1 054.

²⁷ Diego Abad de Santillán, *Por qué perdimos la guerra*, Buenos Aires, 1940. Se J. Pous & J. M. Solé, *Anarquía i república a la Cerdanya (1936-1939)*, Barcelona, 1988.

inga av dessa trupper tog sig till Barcelona och att de ganska snart återvände till fronten, det är man också överens om. Detta i motsats till de styrkor som regeringen omdirigerade från fronten till Barcelona (se nedan).

Text påstods under POUM-rättegången hösten 1938, att 29:e divisionen, som stod under POUM:s inflytande, övergav fronten. Men detta påstående motbevisades redan under rättegången och numera vidhåller ingen som är insatt denna version. Inte ens ”officiella” stalinistiska redogörelser (som kommunistledaren Dolores Ibárruri i *El Único Camino*) påstår något sådant. Det som numera skiljer de olika versionerna åt är främst hur många soldater som det handlade om – kommunisternas säger att det rörde sig om tusentals, medan CNT och POUM talar om hundratals (dvs en liten minoritet av de divisioner som det handlade om) – samt hur man fick soldaterna att återvända till fronten (stalinisterna brukar påstå att de tvingades tillbaka med våld, medan talesmän för CNT och POUM säger att det skedde genom övertalning). Det kan därför vara intressant att ta en titt på vad några olika författare skriver om denna händelse.

I *The Revolution and Civil War in Spain* skriver historikerna P Broué och E Temime (sid 284):

CNT-element från 23:e divisionen och POUM-element från den 29:e, som hade koncentrerats vid Barbastro för att marschera mot Barcelona när de fick nyheter om händelserna [i Barcelona], fortsatte inte bortom Binéfar. Delegater från CNT:s regionala kommitté lyckades även övertyga befälhavaren för den 26:e divisionen, Gregorio Jover, att alla aggressiva åtgärder skulle undvikas. Efter viss tvekan, lyckades en annan CNT-ledare, Juan Manuel Molina, biträdande försvarsminister för Generalidad, övertyga den anarkistiske officeren Máximo Franco att stoppa sina män vid Binéfar.

Noam Chomsky skriver (i *Makt och motstånd*):

Ta först påståendet att anarkisterna hade deserterat från fronten under ”majdagarna”. Det är alldeles riktigt att delar av vissa anarkist- och POUM-divisioner var redo att marschera mot Barcelona, men sedan det ”bräckliga vapenstilleståndet” etablerats den 5 maj, avstod de härifrån. Inga anarkistiska styrkor drog sig ens närmare Barcelona för att försvara Barcelonas proletariat och dess institutioner mot anfall. En motoriserad kolonn om 5 000 stormtrupper dirigerades emellertid från fronten av regeringen för att bryta det ”bräckliga vapenstilleståndet”. De enda styrkor som ”deserterade från fronten” under striderna om Barcelona var följaktligen de som dirigerades dit av regeringen för att med våld avsluta arbetet på att tillintetgöra revolutionen.

För en utförlig, balanserad och detaljrik framställning, som redovisar såväl CNT/POUM:s som de stalinistiska versionerna, se Burnett Bolloten, [Spanska inbördeskriget: Revolution och kontrarevolution](#) (kapitel 43, ”Majhändelserna, del 2”).

Det är därför ganska märkligt att Beevor i kapitel 23 ovan skriver:

Samma dag [5 maj] lämnade över 1500 man ur [CNT-]kolonnen *Rojo y Negro* (”Svart och rött”), 127. brigaden ur 28. divisionen och POUM:s division ”Lenin” [29. divisionen] fronten för att bege sig till Barcelona, men hejdades vid Binéfar av republikanska flygplan. Man lyckades till slut övertala dem att återvända till fronten, men först efter det att de hade låtit sin vrede gå ut över Barbastro och andra byar.”

Det som Beevor här återger en *stalinistisk* version av dramat, utan att ens nämna att det finns andra versioner. Avsnittet måste betraktas som en ren smutskastning av CNT och POUM. Det gäller dels påståendet att de hejdades ”av republikanska flygplan”, och i synnerhet att trupperna skulle ha terroriserat byar för att få utlopp för sin ilska. Detta är särskilt märkligt eftersom Beevor i andra sammanhang rikligt refererar till Burnett Bollotens viktiga arbete som utförligt tar upp dessa frågor.

/ Martin F

Lästips

Intervju: [Anthony Beevor vill avliva myterna om inbördeskriget](#)

Vi har nedan främst tagit med texter som rör första halvåret 1937, dvs samma period som behandlas i bokutdraget. Men vi har även tagit med en del texter som handlar om förspelet (1936) och efterspelet (bl a POUM-rättegången hösten 1938).

Historiska arbeten

Burnett Bolloten: [Spanska inbördeskriget: Revolution och kontrarevolution](#) (i utdrag)

Pierre Broué: [Den spanska revolutionen \(1931-1939\)](#) (bok)

Firsov, Klehr, Haynes: [Komintern och spanska inbördeskriget](#) (baserad på interna rapporter)

Majhändelserna och dess följder:

Andy Durgan: [Trotskij, POUM och majhändelserna](#)

Martin Fahlgren: [Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?](#)

René Revol; [Moskvarättegångar i Spanien](#) (POUM-rättegången)

Tidsdokument

Komintern:

[Stalin, Komintern och den spanska revolutionen](#) (hösten 1936)

Sovjetunionen, Komintern och Spanien våren 1937 (interna rapporter – publiceras senare)

[Majstriderna i Barcelona](#). Skrift där de spanska anarkosyndikalisterna ger sin version av händelserna (1937)

[Världen i dag - tidskrift för politik, ekonomi och arbetarrörelse. Specialnummer \(1938\) om Spanien](#) (tidskrift publicerad av Komintern)

Spanien:

[För en revidering av POUM-rättegången eller omedelbar amnesti](#) (1938, uttalande av främst katalanska politiker och fackliga arbetarledare)

J García Pradas: [Ryssland förrådde oss! En spansk anklagelse](#) (1939). Om slutskedet av det spanska inbördeskriget, sett ur anarkosyndikalistisk synvinkel.

Svensk vänsterpress:

[Socialistiska Partiet och POUM](#). Artiklar ur SP:s dagstidning *Folkets Dagblad* våren 1937

Ture Nerman: [Spansk resa våren 1937](#)

[Processen mot POUM - Artiklar ur Folkets Dagblad och Arbetaren](#)

[Processen mot POUM - Artiklar ur Ny Dag \(SKP:s dagstidning\)](#)